

between terminological system and terminology, claiming the former to be more systematic and organized structure. The notion of «economic terminological system» has also been provided with analysis of its structure and forms of representation in scientific communication. The analysis reveals that economic terminological system is directly influenced by the environment it is used. The range of its usage varies from specialists and scientists to journalist issuing economic events and recipients of those messages. Such a wide scope of economic terminology usage influences on system of economic terms leading to its openness, dynamics, spreading and despecialization. The historic development of economics and high level of development of economic sector plays an important role in the process of economic terminological system development. Leading political and economic positions of English speaking countries are also among important impact factors.

Key words: English language, extralinguistic peculiarities, economic terminological system, term, terminology.

Стаття надійшла до редколегії
28.03. 2016 р.

УДК 81'371:343

Олена Зеленська

Полісемія термінології кримінального права в англійській мові

Дослідження полісемії термінології кримінального права в англійській мові може бути важливим для визначення динаміки розвитку термінології, виявлення особливостей системної організації термінів, вирішення певних питань перекладу термінів і лексикографічних проблем. Термінолексика кримінального права містить терміни, що виражають систему правих понять, які стосуються визначення видів злочинів і покарань, що передбачаються за їх учинення, розслідування злочинів, боротьби зі злочинністю та її попередження. У кримінальному праві полісемія – це називання декількох кримінально-правових понять однією лексемою, що може призвести до неправильного розуміння відповідних понять. Серед деяких причин полісемії називають те, що одні й ті самі поняття можуть розглядатися в різних відношеннях, обмеженість кореневого словникового матеріалу, порівняно з кількістю понять, які існують у науці, техніці; обслуговування одним терміном різних понять, які стосуються того самого явища, тощо. Розвиток полісемії у сфері кримінального права відбувається за допомогою метонімії, синекдохи й метафори. Виділяють також три типологічні типи регулярної полісемії: радіальну полісемію, ланцюжкову полісемію та радіально-ланцюжкову полісемію.

Ключові слова: полісемія, юридична термінологія, термін, кримінальне право.

Постановка наукової проблеми та її значення. Кримінальне право – низка офіційних законів для підтримання громадського порядку та здійснення контролю. Порушення кримінального права вважаються злочином проти суспільства, тому що порушуються правила й закони, які прийняті для загального блага суспільства. Закони також визначають, коли представники влади можуть карати громадян за порушення та яким чином вони можуть це робити. Як бачимо, кримінальне право стосується дуже важливої сторони життя суспільства – злочину й покарання. Від того, якою буде мова кримінального права, кримінального закону, нормативного чи правового акту тощо, може залежати навіть життя людини. Однією з найважливіших умов ефективності кримінального права є досконалість його мови. Серед вимог до неї можна зазначити точність, ясність, доступність, логічність, вичерпність, простоту, зрозумілість, насиченість узагальненими термінами й поняттями та офіційний характер. Будь-який закон чи нормативний акт повинен бути цілком зрозумілим не лише фахівцям (юристам), але й простим громадянам. Монтеск'є Ш. зазначав, що закони призначені для людей пересічних і містять у собі не мистецтво логіки, а здорові поняття простого батька сімейства [9]. Слово – єдиний будівельний матеріал, першоелемент, за допомогою якого оформлюються правові категорії, теми, ідеї, проблеми нормативного акта, що зумовлюються тим, які питання суспільного життя піднімає законодавець, як вони висвітлюються, які цілі та завдання прийняття того чи іншого нормативного акта [11]. Точність положень закону чи правового акта, чіткість ужитих у ньому понять і термінів впливає на ефективність його застосування, оскільки він здійснює значний попереджувально-виховний вплив на поведінку людей і регулює суспільні відносини. Для вивчення й застосування кримінального закону визначення понять, які в ньому використовуються, має вирішальне значення [7]. У цьому плані доцільним та актуальним

видається дослідження особливостей англомовної термінології кримінального права британської правової системи. Хоча існує взаємозалежність законодавчої думки, поняття й терміна як мовної форми існування права, проте тут важливо мати на увазі розмежування проблеми правової термінології та безпосередньо правові проблеми, мовної й правової форм закону.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Певні аспекти проблеми терміносистем різних галузей знань (економічної, медичної, футбольної, юридичної тощо), лексико-семантичні та функціональні аспекти термінології, семантичну вмотивованість лексики права, формування термінології, тлумачення окремих термінів, термінологічних зворотів, з'ясування відмінності між ними, а також полісемію термінології тощо розкрито в працях таких науковців, як Н. Артикуца, М. Архіпова, М. Бріцин, М. Вербенець, В. Виноградов, Т. Губаєва, Н. Івакіна, Т. Кияк, В. Лейчик, А. Лящук, Р. Паїсьєва, Т. Панько, О. Піголкін, Н. Подольська, А. Реформатський, Л. Симоненко, А. Суперанська, С. Толста, З. Тростюк, І. Чіронова, Л. Чулінда, О. Шестак, О. Юрчук, M. Chromá, J. Gibbons, J. Pearson, H. Picht, F. Riggs та ін.

Мета та завдання статті. Ураховуючи актуальність проблеми полісемії термінології, вплив термінологічних проблем на розвиток мови, вимог до термінів, видаються необхідними подальше багатоаспектне дослідження й аналіз термінології, зокрема стосовно полісемії термінології кримінального права в англійській мові, що може бути важливим для визначення динаміки розвитку термінології, виявлення особливостей системної організації термінів, упорядкування юридичної терміносистеми, вирішення певних питань перекладу термінів і лексикографічних проблем.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Юридична термінологія – історично сформована сукупність термінів, яка виражає систему правових понять і призначена забезпечувати специфічні потреби спілкування у сфері законодавства, юридичної науки й практики [2]. До юридичної термінології належать назви понять, предметів, явищ, дій, пов'язаних із юриспруденцією та системою правосуддя, їх функціонуванням у суспільстві. Термінологія кримінального права містить терміни, що виражають систему правових понять, які стосуються визначення видів злочинів і покарань, що передбачаються за їх учинення, розслідування злочинів, боротьби зі злочинністю та попередження злочинності. Юридична термінологія має особливості свого становлення, розвитку й словотворчих моделей. Юридичний термін – слово або словосполучення, що виражає поняття з правової сфери суспільного життя та має визначення (дефініцію) в юридичній літературі (законодавчих актах, юридичних словниках, науково-правових працях) [2]. Основними ознаками юридичних термінів є поняттєво-термінологічна єдність, тобто смислова однозначність (однозначність терміна й поняття) і поняттєва одноназваність (відповідність значення терміна та поняття), дефінітивність, системність, точність, лаконічність, емоційно-експресивна нейтральність, відсутність конотативних значень, його значення не повинно залежати від контексту, офіційність, нормативність, мовна правильність, стандартизованість, здатність до словотворення. Юридичні терміни повинні бути загальноновизнаними, тобто загальноновживаними, мати усталений характер, зберігати свій особливий смисл у кожному новому правовому документі. Якщо ці вимоги до юридичної термінології порушуються, то це може призвести до неправильної інтерпретації змісту тексту правового документа, що у сфері кримінального правосуддя може вплинути, зокрема, і на долю людини.

Отже, одна з ознак юридичного терміна – його однозначність, адже законодавець повинен дати йому одне-єдине визначення, уключаючи в нього всі істотні ознаки, тобто такі, котрі мають регуляційний характер, юридичне значення [1]. Проте у сфері кримінального права трапляються й багатозначні терміни. Під полісемією розуміють наявність в одного й того самого слова декількох зв'язаних між собою значень, які звичайно виникають у результаті зміни та розвитку первинного значення цього слова [3, с. 335]. У кримінальному праві полісемія – це називання декількох кримінально-правових понять однією лексевою, що може призвести до неправильного розуміння відповідних понять. На думку деяких науковців, полісемія – небажане явище в межах конкретної терміносистеми [6].

До причин полісемії (багатозначності) деякі науковці відносять обмеженість кореневого словникового матеріалу, порівняно з кількістю понять, які існують у науці, техніці; обслуговування одним терміном різних понять, які стосуються того самого явища; неправильне запозичення термінів з інших мов тощо [5]. Інші автори вважають, що полісемія виникла внаслідок співіснування одного й того самого терміна в різних лінгвістичних дійсностях (реальностях). Один термін, слово чи синтагма, що існує та вживається в загальній мові (мова, що використовується для загальних потреб), має певне значення, але коли термін уживається в межах мови для спеціальних цілей, наприклад, у мові права, він має інше значення. Ці обставини спричиняють полісемію одного слова, коли воно вживається для різних

цілей, і таким чином, воно має різні численні значення [12]. Якби причини виникнення полісемії не були, інколи складно установити значення багатозначного слова в правовому тексті, інколи це буває взагалі неможливо без достатнього знання відповідних правових понять і без прийнятого контексту, що дає змогу описати тему, галузь права, хід розслідування злочину тощо. Наприклад, слово *harassment* має такі значення: 1. *The offence in England of using threatening or abusive or insulting words within the hearing or sight of a person likely to be harassed thereby: Public Order Act 1986*; 2. *The conduct which may require a person to be given legal protection in terms of the Protection from Harassment Act 1997*; 3. *It is an offence in England to harass a person with demands for payment that are calculated to subject him or his household to alarm, distress or humiliation, or to pretend that criminal proceedings might be possible if payment is not made: Administration of Justice Act 1970* [16].

Розглянемо, як трактують явище полісемії та причини її існування різні науковці. Деякі з них [10] вважають, виходячи зі взаємозв'язків між значеннями, що є три типологічні типи регулярної полісемії:

– радіальна полісемія, при якій усі значення пов'язуються з основним та мотивуються ним. Прикладами такої полісемії в мові кримінального права можуть бути такі терміни, як *justification* (1. *The defence to an action for defamation that the defamatory statement made was true*. 2. *The defence that interference with the contractual or business relations of another was justified*. 3. *In criminal law, a category of defence reflecting the determination that the defendant's conduct was not, all things considered, criminally wrong.*) [15, с. 301], *caution* (1. *A warrant that should normally be given by a police officer, in accordance with a code of practice issued under the Police and Criminal Evidence Act 1984, when he has grounds for believing that a person has committed an offence and when arresting him*. 2. *A warning by a police officer, on releasing a suspect when it has been decided not to bring a prosecution against him, that if he is subsequently reported for any other offence, the circumstances relating to his first alleged offence may be taken into account.*) [15 с. 78];

– ланцюжкова полісемія, при якій кожне значення впливає з попереднього й мотивує таке: *case* (1. *A court action*. 2. *A legal dispute*. 3. *The arguments, collectively, put forward by either side in a court action*. 4. *A form of action abolished by the Judiciary Acts 1873-75.*) [15, с. 76]; *identity* (1. *Someone's identity is their name or who they are*. 2. *The qualities and attitudes that a person or group of people have, that make them different from other people*. 3. *Exact similarity between two things.*) [13, с. 805];

– радіально-ланцюжкова полісемія, що містить суміжні характеристики: *criminal* (1. *Relating to crime*. 2. *Relating to the part of the legal system that is concerned with crime*. 3. *Wrong, dishonest, and unacceptable.*) [13, с. 371]; *violence* (1. *Behaviour that is intended to hurt other people physically*. 2. *Extreme force*. 3. *An angry way of speaking or reacting.*) [13, с. 1840].

На нашу думку, інколи буває проблематично визначити типологічний тип регулярної полісемії. Наприклад, третє значення терміна *violence* може бути пов'язане як із першим значенням (нервова розмова чи реакція – це поведінка людини), так і з другим (нервова розмова чи реакція – це прояв надмірної сили людини).

Не зовсім вписуються в таку класифікацію ті терміни, у яких одне зі значень може бути зовсім новим, не цілком пов'язаним з іншими: *piracy* (1. *Any illegal act of violence, detention, or robbery committed on a private ship for personal gain or revenge, against another ship, people, or property on the high seas. Piracy may also be committed on or against an aircraft. Piracy also includes operating a pirate ship or aircraft and inciting or assisting any other act of piracy*. 2. *One of the risks covered by a marine insurance policy, which extends beyond the criminal offence to include a revolt by the crew or passengers and plundering generally*. 3. *Infringement of copyright, trade marks, or other intellectual property rights. The owner's usual remedy is to obtain an injunction to end the infringement, although piracy is often also a criminal offence.*) [15, с. 395]. Третє значення терміна *piracy* відрізняється від попередніх двох, оскільки стосується не неправомірних дій на судні чи літаку, а порушення авторських прав, торгового знака, інтелектуальної власності тощо. У кримінальному праві це окремий вид злочину, за який передбачено певне покарання. Проте логічно можна дійти висновку, чому цей вид злочину також називають піратством, звернувшись до його етимології: *pirate* from Latin *pirata* «sailor, corsair, sea robber», from Greek *peirates* «brigand, pirate», literally «one who attacks» (ships), from *peiran* «to attack, make a hostile attempt on, try» [14]. Отже, дослівно піратство у сфері інтелектуальної власності – це також своєрідна «насилницька дія», «пограбування», що має на меті отримання певної вигоди.

Інші науковці [4] розглядають як причину виникнення полісемії в термінології внутрішньомовні явища, зокрема перенесення назви, що може здійснюватися на основі метонімії, синекдохи чи метафори. Ці семантичні процеси відбуваються і в термінології кримінального права.

Перенесення назви на основі метонімії (значення слова (чи виразу), яке спочатку виникло в результаті «асоціації за суміжністю» [3, с. 234]), тобто відбувається семантична кореляція «процес і відповідна йому дія»: **murder** (1. *The crime of deliberately killing someone.* 2. *To kill someone deliberately and illegally*) [13, с. 1083]; **assault** (1. *The crime of physically attacking someone.* 2. *To attack someone in a violent way*) [13, с. 75]; **search** (1. *An attempt to find someone or something.* 2. *To try to find someone or something by looking very carefully*) [13, с. 1476]. Як видно з наведених прикладів, терміни **murder**, **assault** і **search** використовуються як для позначення процесу дії, так і для позначення відповідної з ним дії.

Перенесення назви на основі синекдохи (тобто, заміна назви цілого назвою якої-небудь його частини, у назві часткового, замість назви загального, і навпаки [3, с. 405]): **witness** (1. *A person who observes the signing of a legal document in case it is subsequently necessary to verify the authenticity of the signature.* 2. *In court proceedings, a person who gives evidence, either by way of a written statement or orally*) [15, с. 577]. У цьому прикладі виражаються семантичні відношення «часткове – загальне». Ще приклади семантичної кореляції, яка зв'язує значення таких термінів, як **disturbance** (1. *The infringement of a right, e.g. the obstruction of a right of way.* 2. *The removal of a person's rights under a statutory power*) [15, с. 174], семантичні відношення «загальне – часткове»); **incriminate** (1. *To charge with a criminal offence.* 2. *To indicate involvement in the commission of a criminal offence.*) [15, с. 269], семантичні відношення «загальне – часткове»).

Перенесення назви на основі метафори (тобто вживання слів і виразів у переносному значенні на основі схожості, аналогії тощо [3, с. 231]): **contraband** (1. *Goods, whose import or export is forbidden.* 2. *Goods (such as munitions) carried by a neutral or belligerent's vessel (ship or aircraft) during war time and destined for the use of one belligerent power against the other (or capable of being so used)* [15, с. 125]; **explosive** (1. *Able or likely to burst, or to make something burst, into small pieces, usually with a loud noise and in a way that causes damage* [13, р. 550]; 2. *Any substance made in order to achieve an explosion that causes damage or destruction or intended to be used in that way by a person who possesses it* [15, с. 213]). Друге значення терміна **contraband** не передбачає, що спорядження, яке перевозиться нейтральним судном або літаком, чи транспортом воюючої сторони під час війни, є нелегальним або забороненим, як на це вказує перше значення терміна: товари, заборонені для експорту чи імпорту. Проте тут можна провести аналогію, що операції із перевезення і заборонених товарів, і спорядження проводяться таємно. Прикметник **explosive** як результат перенесення значення на основі схожості якості (здатний вибухати, розпадатися на маленькі шматочки, спричиняти пошкодження) отримав ще одне значення – будь-яка речовина для здійснення вибуху, що може спричинити пошкодження чи руйнування.

Ще однією причиною полісемії може бути те, що одні й ті самі поняття можуть розглядатися в різних відношеннях [8]. Наприклад, термін **guilty** має два значення: 1. *An admission in court by an accused person that he has committed the offence with which he is charged.* 2. *A verdict finding that the accused has committed the offence with which he was charged or some other offence of which he can be convicted on the basis of the evidence in the case* [15, с. 247]. У першому значенні термін **guilty** означає визнання обвинуваченою особою в суді факту вчинення злочину, у якому його обвинувачують, а в другому – це рішення присяжних про те, що обвинувачений учинив злочин, у якому його обвинувачували, або інший злочин, у якому його можуть обвинуватити на основі доказів у справі. Однак спільним для цих двох значень є визнання факту вчинення злочину, тобто своєї вини.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, явище полісемії стосується термінів кримінального права в англійській мові, що може в деяких випадках призвести до нечіткості вживання та хибного розуміння терміна, певної плутанини й помилок у цій сфері; виникає термінологічна невизначеність, яка значно ускладнює професійну комунікацію як на національному, так і на міжнародному рівні. Термінологічна багатозначність є наслідком природної науково-логічної операції розгляду понять у різному відношенні [8]. Розвиток полісемії у сфері кримінального права відбувається за допомогою метонімії, синекдохи та метафори. Виділяють також три типологічні типи регулярної полісемії: радіальну полісемію, ланцюжкову полісемію й радіально-ланцюжкову полісемію. Перспективними видаються дослідження того, як явище полісемії проявляється у сфері кримінального права в системах кримінального правосуддя Великобританії та США, які мають свої особливості, чи зберігається воно під час перекладу відповідного терміна українською мовою або яким чином перекладаються багатозначні терміни кримінального права в українській мові англійською, урахувавши різні правові системи тощо.

Джерела та література

1. Алтицева Л. Ю. Аналітичні конструкції в технічній термінології української мови / Л. Ю. Алтицева. – Slowo, Tekst, Czas : materialy naukowej 4–5 czerwca, 1996. – Szczecin, 1996. – С. 158–164.
2. Артикуца Н. В. Основи вчення про юридичний термін і юридичну термінологію / Н. В. Артикуца // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. пр. КНЕУ. – К., 2005. – С. 35–42.

3. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М. : Сов. энцикл., 1966. – 608 с.
4. Иванова О. Б. Полисемия в английской терминологии нанотехнологии / О. Б. Иванова // Вестник МГОУ. – Серия «Лингвистика». – М. : Изд-во МГОУ, 2010. – № 3. – С. 69–74.
5. Как работать над терминологией. Основы и методы / Д. С. Лотте ; отв. ред. В. Кулебакин. – М. : Наука, 1968. – 72 с.
6. Кияк Т. Р. Прагматичні аспекти стандартизації української термінології / Т. Р. Кияк // Мовознавство. – 1993. – № 1. – С. 35–38.
7. Коржанський М. Й. Визначення окремих понять у Кримінальному кодексі України / М. Й. Коржанський // Право України. – 2002. – № 10. – С. 83–88.
8. Кутина Л. Л. Языковые процессы, возникающие при становлении научных терминологических систем / Л. Л. Кутина // Лингвистические проблемы научно-технической терминологии. – М. : Наука, 1970. – С. 72–94.
9. Монтескье Ш. О духе законов / Ш. Монтескье // Избранные произведения. – М. : Госполитиздат, 1955. – 803 с.
10. Огуй О. Д. Полісемія в синхронії, діяхронії та панхронії: системно-квантитивні аспекти полісемії в німецькій мові та мовах Європи / О. Д. Огуй. – Чернівці : Золоті литаври, 1998. – 370 с.
11. Ушаков А. А. Содержание и форма в праве : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 710 «Теория и история государства и права» / А. А. Ушаков. – М., 1970. – 42 с.
12. Gortych-Michalak R. Polysemic Terms in Chinese, German, Greek and Polish Legal Language. A Comparative Study / K. Gortych-Michalak, J. Grzybek // Comparative Legilinguistics. International Journal for Legal Communication. – Poznań, Poland : Adam Mickiewicz University, 2013. – Vol. 15. – P. 19–32.
13. Longman Dictionary of Contemporary English [4th edition]. – Harlow ; England : Pearson Education Limited, 2005. – 1950 p.
14. Online Etymology Dictionary [Electronic resource]. – Mode of access : www.etymonline.com/index.php?term=pirate
15. Oxford Dictionary of Law / [Ed. Martin E.A., Law J.; 6th edition]. – Oxford : Oxford University Press, 2006. – 590 p.
16. The Free Dictionary by Farlex [Electronic resource]. – Mode of access : legal-dictionary.thefreedictionary.com/harassment

Зеленская Елена. Полисемия терминологии уголовного права в английском языке. Исследование полисемии терминологии уголовного права в английском языке может быть важным для определения динамики развития терминологии, выявления особенностей системной организации терминов, решения определенных вопросов перевода терминов и лексикографических проблем. Терминологика уголовного права включает термины, которые выражают систему правовых понятий, касающихся определения видов преступлений и наказаний, предусмотренных за их совершение, борьбы с преступностью и ее предотвращения. В уголовном праве полисемия – называние нескольких уголовно-правовых понятий одной лексемой, что может привести к неправильному пониманию соответствующих понятий. Среди некоторых причин полисемии называют то, что одни и те же понятия могут рассматриваться в разных отношениях; ограниченность корневого словарного материала сравнительно с количеством понятий, существующих в науке, технике; обслуживание одним термином разных понятий, которые касаются одного и того же явления. Развитие полисемии в сфере уголовного права происходит путем метонимии, синекдохи и метафоры. Выделяют также три типологические типы регулярной полисемии – радиальную, цепную и радиально-цепную.

Ключевые слова: полисемия, юридическая терминология, термин, уголовное право.

Zelenska Olena. Polysemy in the Terminology of Criminal Law in the English Language. Investigating polysemy in the terminology of criminal law in the English language can be important for determining the dynamics of the terminology development, revealing the peculiarities of the terms system organization, solving certain questions of translating the terms and the lexicographic problems. The terminology of criminal law includes the terms which convey the legal concepts system, pertaining to certain types of crimes and punishment specified for their commitment, fighting against criminality and its preventing. The following is named among some of the causes of polysemy: polysemy in criminal law applies to one lexical unit possessing multiple meanings that can cause misunderstanding certain concepts; one and the same concepts may be considered in different relations; scantiness of the root word material in comparison with the quantity of the concepts which exist in science, engineering, etc.; defining various concepts by one term which belong to one and the same phenomenon. Polysemy may result from a general tendency in the languages to assign new meanings to the existing vocabulary, that is its tendency to sense extension. The development of polysemy in the sphere of criminal law occurs by means of metonymy, synecdoche and metaphor. Three typological types of regular polysemy are also singled out: radial polysemy, chain polysemy and radial-chain polysemy.

Key words: polysemy, legal terminology, term, criminal law.

Стаття надійшла до редколегії
30.03.2016 р.